

Maater aa reise folk
paa.
Helsing, fakter og safferd.

Sørfold

Lyder Kvantoland

Engan i Salten

Delvis egen - og etter gamle:
opp til 80 - 90 - årsalderen.

Alle heimelsmenn-og kvinner er smaasbrukere og fisker-folk i Sørfold.

1. Dette kan jeg ikke naa svarebestemt paa.
2. Det er faa som helseer paa alle de møter. En som det gjør blir nærmost holdt for litt fjottet, eller lign. Det var noe lignende før i tida og, det jeg vet.
3. Mannen skulle helse først paa kvinne. Den yngste skulle helse først paa eldre, var mest alment. Det var fast skikk at den som stod under i rang og stilling, og velstann skulle helse først.
4. Var det riktig bestevenner som møttes ikke bare handhelste de, men de omfavnet hverandre, og kunne ogsaa kysse hverandre av glede over aa faa møtes. Det var et vanlig bilde naar folk fra alle bygdelag møttes ved kirka, da ikke de bare handhilste, men omfavnet hverandre og kyste. Det var helst eldre folk som viste gleden paa dette vis. Kirkesøndagen var viktige dager for folket i innestengte fjordgrønder. Attaat at de fikk nyte Guds-ordet fikk de møte slekt og venner, og da var det bare godlaat.
--- " Nei - e du ogsaa me kjerke idag - " , og saa ble det lang handhelsing med omfavning - og kyss.
5. Embetsmenn og særlig da preste ha de gamle stor respekt for. Da lettet de alltid paa hatte eller lua og stod med den i handa om de snakket med embetsmannen. Preste, handelsmannen, lensmannen, klokkeren og skolemesteren var "storkara, som det maatte vises respekt for. Her har ikke vert saa store bønder at de har ruvet noe særlig. Det eneste var at husmenn kunne se opp til sine jordeiere, om de var saa at de krevde Hre.
6. Hos handelsmannen holdt de mest alminnelig hatte (lua) med begge hender.
7. De oppførte seg gjerne litt mere stilfått i helgedagsklærne, skulle være litt mere høflige enn til hverdags.

2

8. Se spørsm. nr.4. Naar de kom paa vitjing til skyldfolk og kjente helste-de-alltid-p handhelste de alltid paa hverandre. Da gikk de rundt i stua før de satte seg ned og handhelste paa hver og en, liketil minstebarnet om det ikke forstod noe av det. Det var for aa være vennlig og god mot hverandre. -- Før i tiden, fra 50-60 aar tilbake og videre, rodde folk her baade en og flere mil rundt fjordene for aa være i garan hos skyldfolk og venner. De reiste lørdag og var der til mandagsmorgen. Dette er det naa nesten helt slutt med, enda mange har motorbaat aa kan komme seg lett vint immellom.

9. Se spørsm. 4. De klappet ogsaa hverandre naar de var riktig i godlag.

10. Ja. Da holdt de opp med arbeidet og böyde hodet, de fleste da. Kvinnene böyde hodet og viste deltakelse, om ikke saa helt alle gjorde det.

11. De stoppet opp og gav full veg. For likferd tok karfolka lua av, de som ville vere hövisk og dannet.

12. Husmora eller budeia helste paa dyra om morgenen naar hun kom i fjøset. Dette var helst högtidsdager, og da først og fremst juledagsmorgen. (Da skulle ogsaa dyra ha ekstra god mat og godt stell). Det er ikke mange aarene siden jeg viste at folk helste paa buskapien juledagsmorgen.

At folk helste paa ting som hörte garden til kan jeg ikke si aa ha hört. Derimot førstereisguttene paa fiske-

skaarungen - ha de eldre til aa helse paa seilmerkene, som "geita" "oksen" og flere. Dette var jo for humorens skyld, i alle fall i senere tid.

13. Klokkeslett har jeg ikke hört nemnt i dette høve. Det var, og er individuelt hvordan folk helse. Før i tiden sa folk mere "goddag" enn det en tid har vert, ved at det ble sagt "Gomorn" og/eller "morn" hele dagen. Naa er det gaatt noe over til "goddag" og "farvel", som i gammel tid. En tid, kanskje til 1940 skulle alle si "adjö" naar de gikk.

Men det er òn og annen som sier "go kveld" i to-tre-tiden paa dagen naar de kommer inn i hus, og "go-natt" naar gaar omtrent paa samme klokkeslett. Dette har jeg helst hört av folk fra steder der de langst holt paa den gamle skikken aa legg- gaa til sengs i 6-7-tiden om kvelden og staa opp i 3-4-tiden om morgenen, som ingen alminnelig gjør naa.

14. Saa vidt jeg vet har det ikke vert holt for usømmelig, men det har delvis vert holdt for snobberi.

15. Det kjenner jeg ikke til. Det er-og har vel vert holdt for alminnelig höflighet aa svare med samme ord som det hilses paa.

16. Se foreg. nr.

17. Ja, det var mye brukt før i tiden, rundt siste aarhundre skifte, og bakover i tiden. # "Guds fred", "Guds fred i hus!", og saa "go-dag og tel lökk me arbeid, eller segne segne arbeid" (velsigne arbeidet). Da svarte de i huset: "Ja, fredn go, Go-dag, og Guds fred." Na föyer folk til den helsen de bruker, om den som det helses paa holler paa med et litt viktig arbeide: "Tell-lökk mä arbeid". Gudsdord i helsinga tviler jeg paa det er noen som naa brüker.

18. Det var "segne matn", om de satt ved mød maaltid der noen kom inn. "Segne reisa", naar noen tok ut paa reis, särlig om det var langferd.

19. Ja, han helste inne ogsaa, om det ikke var andre folk tilstede enn gjesten og den han mötte ute. -- "Goddad i hus", goddag inne og.

20. Har ikke hört om noen särlige maater det maatte gjöres paa.

21. För i tiden var det mere skjeldent. Naa har det vert brukt i noen aartier, aa banke paa döra der man skulle inn.

22. "Kom inn, eller vär-saagod", svarte de som inne var.

23. Ja, han ble staaende ved döra til de bad han sitte, og satte stol fram. Et särtrekk var at om det stod flere stoler i rommet som han kunne sette seg paa der de stod, maate vertsfolket ta en stol og flytte den til et annet sted, eller endog bare ta i stolen han skulle sitte paa. Det rekner jeg for er av ren höflighet, og det brukes delvis ennaa, naar det kommer bestekjente (venner).

24. Ja, han skü som kom inn skulle straks ta hatten av seg naar han kom inn, men han skulle ikke gaa fra döra og sette seg för han ble bedd om det.

25. -- "E Er du ute paa frarferd", sa de til ham (henne) naar de ble staaende ved döra og ikke gikk og satte seg. I seinere tid er dette sagt som humor. Det tydde at vedk. stod og ventet paa aa faa gjenta (gutten) ut med seg, i enrom.

26. Det var med ungdom, gö og ugifte det ble sagt.

27. Han var som oftest mere tilbakeholden og reservert til aa begynne med enn kjenninger og venner var.

28. De fleste gjorde seg mere för naar det kom fremmede. Det var holdt för äre för den fremmede aa holle paa aa koste golvet för bösk med soplime naar han kom inn.

29. -30. Se foran. Vet ikke noe mere enn för nemnt.

31. Da var det alltid "farvel, og god tur" i en eller annen form. Kunne det bli siste avskjed, som ut paa Lofotferda

eller annen livsfarlig ferd, da brukte de alltid Gudsordet
attaat. 32. Ja, naar de reiste paa langferd. Det er særlig
til avskjed til Lofotferd jeg husker og vet det ble brukt
før i tiden, i nordlandsbaatenes, de aapne baaters tid.

Mannen kyste hustruen før han gikk til baaten. (Far kyste ~~alt~~
alltid mor før han gikk i Lofot-baaten). Mannen kyste
ogsaa barna. Skjolsagt kyste kjæreste folk hverandre naar
gutten skulle ut paa langferd. Det mest alm. her var til
Lofot-og Finnmarkferd i aapne smaa baater. Da følte folk
mye mere alvor for disse ture enn det senere ble med
større og dekkede farkoster. Om avskjedskysset en liten
historie, som senere ble til vits og humør i folkemunne :
En noe eldre mann stod ferdig aa gaa til sjøen og ta ut paa
Lofotferda, Kjerringa stod paa laaven aa tresket korn, da
hun saa han var paa tur. Da ropte hun til ham ! "Johan,
skal du ikkj kom aa kjöss me \$ör du reis ?" Han svarte
tørt : -- " Skal da vær ,saa skal da vær snart!" Han syn-
tes han ha lite tid, og ikke saa overbegeistret heller.

33. Er svart under 32.

34. De kunne be om aa gi munn. -- Gje meg nu mu munn!

35. Ja. De kyste fremmede, som det skulle vises større
aktelse for ogsaa som takk for et eller annet.

36. Se spørsm. og svar nr. 35

37. Det har jeg ikke sett eller hørt av noen.

38. Kan ikke svare noe bestemt paa det.

39. Ja. De kallte det aa bytte nase. I den sienere
tid er det brukt som spøk mot barna, for aa være morsom.

40. Først og fremst mora, men ellers kunne alle gjøre
det, som var godt kjent med foreldrene til barnet.

41. Ja, det har vert brukt og er det fremdeles av noen.

Det sies at de skal ta nasen aa kaste den til ravn, kraake,
skjur eller anna vilt.

42. Til spørmaalet kan svares ja, det sies nett som ~~spørmaalet~~
spørmaalet er stillt.

43. b Ja, ogsaa mellom voksne. Baade som kjürtegn og for
for aa holde leven.

45. "God jul", "Tell lökk mä jula ". Slik sa de om de
andre store höytidshelger. Paa festdager som er nevnt
under dette nr. sa de mest "tell lökk mä- ".

46. Hva de sa i gammel tid kan jeg ikke bestemt si. Det
var jo et eller annet deltakende. I senere tid er det kon-
dolere folk sier i slike höve.

47. Før i tiden taaka de alltid med handa. Naar de gikk
fra bordet etter maaltid gikk de runt i stua og handtakket
hver og en, liketil smaabarna. De skulle ha sin takk de og
som de andre i familjen.

48. Jeg har ikke hørt om det.

49. " Tvi våre deg " og saa spyttet de etter den de skulle riktig vise sin forakt til. De snudde ogsaa bakken til og klappet seg paa den, og saa sa de : Kjöss meg i räva ! Det hente i gammel tid at kvinner som var riktig argstint kunne löfte opp skjörtene og blotte seg baade for og bak og bad saa den sinnet gikk ut over, aa kysse seg baade her og der. Dette har jeg kun hørt om noen svenske lappkjerringer som var kommet over grensen og bodde her. Det er fortalt om en av disse kjerringer - Anna-Brita, hun bydde en voksen og noe robust sildnotbas paa dette traktament. Han ble sint og la etter henne og tenkte kaste henne paa sjöen, men hun smatt unna.

50. Du til kjente og likestilt. De ~~til~~ eller dokker til fremmede og noen som staar høyere i rang.

För i tiden sa de Jer i steden for De. " I " brukte de til gamle folk, og helst ogsaa " Jer " til gamle folk.

Det var mere äre for vedk. aa bli tiltalt slik. +)

51. Ikke naa har jeg hørt det. For en 50 aar tilbake var det noen faa av de som holdt lengst paa det gamle som sa det. Det var barna som brukte det til sine foreldre

Tilleggsliste til nr. 36.

1. Kan ikke svare noe bestemt og utförlig paa det.

2. Ar Ja, det bruktes i senere tid for aa holde leven med de som var ute "vift", men ikke bare skjertorsdag. Det ble gjort hva kveld eller natt som helst.

3. Ja, jeg vet det er gjort, aa dra baat paa taket til en ungdommen ha lyst aa sköyemed eller terge. Dette har jeg all dri hørt kalltes julskaak. Det var natt til juleaften de for rundt og riset folk paa senge, som ble kallt Julskaako. (Vi har hatt ending paa o i hele sör-Salten, til naa äax en tid äax spraket är har värt -og er under omlegging til a v ending.) Skikken med julskaake er naa, saavidt jeg vet, avlagt. Det siste den var i bruk, for ca. 50 aar tilbake, var det helst gutter som gikk rundt aa ga jentene julskaak. Det hente da ofte at begge disse to havnet i samme senga til ut paa morgenparten. Attaat skulle saa han som ga skaaka ha traktering paa juleaften, med lefse og annen god julemat. Det synes saa at det var holdt for en äre aa faa juskaake som det skulle gis vederlag for.

4. De ble kalt "Jul-Paal", og faa ville utsette seg

+) Det ble ogsaa sagt " Ör " med samme betydning, til de gamle.

for det klengnavnet.⁶ Det var her som alment, at det var holdt for usømmelig og brudd paa helgefreden aa gaa gaa ut til naboer . Alle holdt seg innendørs hele juledagen, undtatt husmora som maatte stelle buskapen.

Nr.5 og 6 kan jeg ikke svare noe paa. Har ikke funnet noen som kan gi opplysninger paa disse spørsmaal.

10366